

5. Мещанінов О. П. Сучасні моделі розвитку університетської освіти в Україні: теорія і методика професійної освіти: дис. доктора пед. наук: 13.00.04 / О.П.Мещанінов - К., 2005. – 494 с.

6. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии: учебное пособие / Г. К. Селевко. – М.: Народное образование, 1998. – 256 с.

7. Цукерман Г. А., Мастеров Б.М. Психология саморазвития. – М.: Интерпракс, 1995. – 288 с.

8. Швалб Ю. Свідомість як відношення людини до світу / Ю. Швалб // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 154-166.

І. Доцевич, доктор психологічних наук, доцент,
професор кафедри практичної психології,
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ МЕТАКОГНІТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Для студентів, які оволодівають ступенем магістра і в майбутньому, можливо, будуть пов'язані з викладацькою діяльністю, велике значення має розвиток метакогнітивної компетентності.

Розвиток метакогнітивної компетентності майбутніх викладачів передбачає впровадження метакогнітивних освітніх технологій у навчальну діяльність студентів. Метакогнітивні освітні технології розглядаються Ю.М. Кулюткіним та І. В. Муштавінською як ті, що формують інтелектуальні вміння та посилюють рефлексивні механізми в освітній діяльності, а також сприяють формуванню метапізнання та розвитку метакогнітивних здібностей [6]. На думку авторів, до зазначених технологій належать діалогова взаємодія, розвиток критичного мислення, педагогічні майстерні, кейс-технології, метод проектів, дослідницькі технології та розвивальне навчання.

А.В. Карповим та І.М. Скітяєвою було визначено основні принципи метакогнітивного навчання, а саме:

1. Межі навчального впливу повинні задаватися насамперед генетично детермінованим рівнем розвитку рефлексивних функцій суб'єкта. Це обумовлено тим, що рефлексія виступає основним механізмом міжрівневого переходу в ієрархічній структурі метакогнітивних процесів.

2. Формування метакогнітивних стратегій кожного рівня складності має здійснюватися з опорою на регулятивні процеси більш низького рівня.

3. При формуванні метакогнітивних стратегій необхідно враховувати нерівномірність і гетерохронність їх засвоєння, закріплення і генералізацію.

4. Ефективність формування метакогнітивних стратегій загалом залежить від включеності суб'єкта в індивідуальну/спільну діяльність, структуровану таким чином, що її реалізація вимагає розгортання регулятивних метапроцесів.

5. При формуванні метакогнітивної поведінки особливе значення має послідовність і системність навчальних впливів [5; 6].

На думку авторів, кожному рівню метакогнітивної обдарованості відповідає певний спектр метапізнавальних стратегій і навичок, які можуть бути цілеспрямовано сформовані в ході системних навчальних впливів.

Одна з перших програм формування метакогнітивної стратегії належить К. Dirkes, у якій було виділено такі основні метакогнітивні стратегії, що підлягають формуванню:

- 1) зіставлення інформації, що надходить з уже існуючої в досвід;
- 2) підбір і підсумковий вибір оптимальних для даного завдання стратегій мислення;
- 3) планування, моніторинг та оцінка процесу мислення [7].

На думку автора, основною метою освіти має стати розвиток метакогнітивних навичок, репертуару розумових стратегій і способів їх застосування, що дозволить індивіду бути більш адаптивним. Метакогнітивна поведінка виявляється затребуваною в тих життєвих ситуаціях, коли звичайні способи вирішення ситуації виявляються неефективними. На підставі

результатів своїх досліджень К. Dirkes розробив стратегії формування метакогнітивної поведінки [7]:

1) чіткий поділ відомого і невідомого в проблемних ситуаціях. Досліджуючи якусь проблему, необхідно чітко розподіляти всю інформацію на ту, якою суб'єкт володіє, і ту, яку необхідно отримати для вирішення (спочатку це рекомендується робити письмово). У ході вирішення обидві категорії інформації слід доповнювати та уточнювати.

2) вербалізація процесу мислення. Ця стратегія дозволяє відпрацювати вміння «говорити про мислення», вербально позначати його етапи, труднощі, результати та розумові стратегії. Два основних прийоми формування цього вміння – демонстрація мислення вголос, мислення про мислення і дискусії про особливості мислення при вирішенні різного роду завдань. Ефективним є також «парне» вирішення завдань, коли один з тих, хто вирішує, розмірковує вголос, а його партнер ставить уточнюючі запитання, резюмує, коментує хід мислення, направляючи його в правильне русло.

3) ведення «щоденника мислення». Ще один спосіб розвитку метамислення – ведення журналу, в якому записуються міркування про власне мислення, його основи, труднощі, які виникають при вирішенні різних завдань, способи їх подолання тощо.

4) планування та саморегуляція мислення. Метакогнітивне навчання має передбачати організацію, планування і регуляцію свого мислення в процесі навчання. На думку автора, суто зовнішнє, директивне управління навчанням пригнічує процеси саморегуляції пізнавальних процесів. Слід навчатись планувати навчальні заходи – їх частоту, тривалість, обсяг матеріалу, для того щоб вчасно й успішно вирішувати поставлені завдання.

5) формулювання стратегій мислення. Цей метод включає три етапи: вирішення завдання з відстеженням тих процесів, думок і почуттів, які супроводжують рішення; узагальнення, класифікація отриманої інформації і первинне формулювання стратегій; остаточне формулювання і операціоналізація способів мислення.

б) самооцінювання ефективності мислення, яке має бути диференційованим і спиратися на вироблені заздалегідь критерії оцінки.

До технологій розвитку метакогнітивної компетентності також належить освітня програма «Knowledge Wave», в основі якої лежить поняття ефективності навчального метакогнітивного середовища, яке дозволяє розвивати навички регуляції мислення. Зазначена модель визначає роль педагога у створенні такого середовища, яке полягає у здатності формування метакогнітивних стратегій через їх опис, оцінку і цілеспрямоване моделювання. При цьому навички метапізнання мають бути частиною професійного багажу педагога, легко експлікуватись і використовуватись при роботі у навчальній групі. Вирішення завдань і здійснення досліджень у галузі знань, як вважають представники цього напрямку, відкриває широкі можливості для розвитку метакогнітивних навичок; необхідно лише змістити фокус уваги учнів на те, якими способами і за допомогою яких розумових стратегій досягається той чи інший результат. Метою навчання у метакогнітивному середовищі є розуміння учнями того, що здатність гнучко використовувати різні стратегії мислення покращує результативність навчання в будь-якій області знань. Результатом навчання виступає особистість з високим рівнем розвитку метакогнітивних навичок, яка здатна відстежувати і регулювати свої метакогнітивні здібності, можливості отримувати інформацію та комунікативні стратегії, закономірності та способи критичного мислення, які є механізмами, завдяки яким корегуються цінності і норми, закріплені в культурі, а також релігійні погляди, що спотворюють сприйняту інформацію.

Для того щоб рефлексувати власні метакогнітивні навички, відповідно до розглянутої програми, необхідна здатність ставити під сумнів адекватність сприйняття реальності і знання про неї. Суб'єкт повинен знати, які питання «запускають» критичне мислення і не дають сприймати як догму яку-небудь інформацію або чужу думку. За допомогою метакогнітивних процесів «вхідна» інформація може бути приєднана до вже існуючих концептуальних

ментальних моделей. Оновлені і реструктуровані моделі розуміння можуть згодом приводити до творчих відкриттів у процесі взаємодії зі світом.

Таким чином, освітня програма «Knowledge Wave» спрямована на навчання в збагаченому інформаційному середовищі і формування в учнів когнітивних навичок і технологій, за допомогою яких вони зможуть регулювати хід власного мислення, відкривати нове і постійно навчатися.

Окремим напрямом психолого-педагогічного супроводу формування метакогнітивної компетентності особистості майбутніх викладачів є розвиток метапам'яті. Аналіз наукової літератури з проблем метакогнітивізму показав, що розвиток метапам'яті не є стихійним процесом, а потребує цілеспрямованого впливу. Дослідження зарубіжних вчених показують, що оптимальний розвиток процесів метапам'яті супроводжується підвищенням загальної академічної успішності студентів.

Т.О. Nelson та L. Narens було розроблено низку прийомів актуалізації процесів метапам'яті, за допомогою яких можна оцінити процес засвоєння інформації[9]. На їхній основі В.О. Волошиною описано оптимізовані процеси метамнемічного моніторингу та контролю на кожному із етапів засвоєння навчальної інформації. Так, на перших етапах до моменту опанування навчальною інформацією важливою є оцінка того, наскільки легким та зрозумілим для засвоєння є навчальний матеріал (оцінка легкості вивчення). Значення оцінки легкості вивчення полягає в тому, що вона мимовільно примушує студента замислитись про матеріал, який йому потрібно вивчити; осмислити те, що вже відомо із поточної теми; проаналізувати свої здібності у цій сфері та врахувати те, за яких умов проходитиме процес навчання тощо. Подібні роздуми допоможуть студентові визначити, скільки часу і розумових зусиль йому потрібно для виконання майбутнього завдання – засвоєння навчальної інформації. На другому етапі – у процесі вивчення матеріалу – потрібно визначити, як добре засвоїлася інформація (оцінка якості вивчення). Якщо студент вважає, що у нього є труднощі, тоді можна скорегувати свої зусилля чи попросити когось про допомогу. На третьому етапі потрібно

подумати про те, наскільки зрозумілим є навчальний матеріал (оцінка відчуття засвоєння). На останньому етапі студент визначає, наскільки він упевнений у правильності використання цих знань (оцінка міри впевненості). У сукупності ці чотири метакогнітивні дії дозволяють безперервно слідкувати за тим, як засвоюються знання і як зберігаються у пам'яті, а також допомагають визначити, які корективи потрібно внести в процес навчання[2].

На думку J. Flavell, розвиток метапам'яті неможливий без опори на мисленнєві засоби та операції, знань про них, які лежать в основі мнемотехнічних засобів. На думку дослідника, мислення, контроль і оцінка пізнавальних процесів становлять основу метапізнавальної діяльності [8].

У зарубіжній психології метапізнання розроблено низку програм, спрямованих на розвиток метакогнітивних процесів, репертуару мисленнєвих стратегій і способів їх застосування, які дозволяють суб'єкту навчальної діяльності бути більш адаптивним до навчання. Метакогнітивне навчання передбачає розвиток інтелекту, сукупності розумових здібностей і стратегій, які роблять більш успішним процес навчання. Когнітивне навчання спрямоване на реалізацію двох цілей: пов'язаних зі змістом навчання та стратегічних цілей, пов'язаних із процесом навчання. Стратегічні цілі передбачають навчання навичкам і стратегіям, за допомогою яких можна засвоїти зміст навчання (когнітивні стратегії) і керувати його засвоєнням (метапізнавальні стратегії).

Провідним завданням вищої школи є навчити студентів використовувати метапізнання, щоб усвідомити своє ставлення до навчальної дисципліни, або своєї спеціальності, що є важливою умовою на шляху до формування професійного мислення.

Література

1. Веремчук А. М. Розвиток професійної рефлексії майбутнього вчителя іноземної мови [Текст] : дис. ... канд. наук : 19.00.07 / Веремчук Анна Миколаївна. – 2009. – 295 с.
2. Волошина В. О. Метапам'яттєві судження та когнітивні процеси, що

лежать в їх основі [Текст] / В. О. Волошина, Ф. У. Джонсон, Р. В. Каламаж // Наук.зап. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог :Вид-во Нац. ун-ту «Остроз. акад.», 2012. – Вип. 20. – С. 32–41.

3. Доцевич Т.І. Компетентність суб'єкта педагогічної діяльності: мета - когнітивний аспект. Монографія – Х.: Вид-во «Діса плюс», 2015. – 346 с.

4. Карпов А. В. Психология метакогнитивных процессов личности [Текст] : монография / А. В. Карпов, И. М. Скитяева. – М. : ИП РАН, 2005. – 325 с.

5. Карпов А. В. Структурно-функциональная организация процессов принятия групповых решений [Текст] / А. В. Карпов // Вопр. психологии. – 2004. – № 1. – С. 126–136.

6. Муштавинская И. В. Технология развития критического мышления на уроке и в системе подготовки учителя [Текст] : учеб.-метод. пособие / И. В. Муштавинская. – СПб. : КАРО, 2009. – 144 с.

7. Dirkes M.A. Metacognition:Students in chergi of their thinking/ M.A.Dirkis //Roeper Review.- 1985.-8(2).P.96-10

8. Flavell J. H. Metamemory [Текст] / J. H. Flavell, H. M. Wellman // Perspective on the development of memory and cognition. – Hiilsdale ; N. Y. : Erlbaum, 1997. – P. 3–34.

9. Nelson T. O. Metamemory: A theoretical framework and new findings [Текст] /T. O. Nelson, L. Narens // In G. Bower (Ed.). The psychology of learning and motivation. – New York : Academic Press, 1990. – P. 125–173.

Журавська Л.М., кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та психології
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ

**ТРЕНІНГ-КУРС ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ ЯК ЗАСІБ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ
МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ**